

13. JUUNI

1924

III AASTAKÄIK

Ungari enne ja nüüd.

Tänane number on pühendatud Ungarile, meie kaugemale vennasrahvale Doonau kaunil kaldal. Kaanepilt kujutab Ungari kaarti enne ja nüüd. Kurvaks lööb iga tõsise magyari süda, kui ta heidab pilgu sellele kaardile. Mis on jäänud ta ilusast kuumalt armastatud isamaast? — Vaid vähem valgelaiguline keskpaik üksi veel moodustab praegust Ungarit, kuna kõik tumejooneline suurem osa on saanud teiste riikide omaks, nagu Rumeenia, Tshehho-Slovakkia ja Serbia.

Meie lõunapoolne vennasrahvas on sirutanud käe põhjapoolsetele hõimudele, Soome ja Eestile, kes ühisel tungil — läheneda üksteisele vaimliselt, ajada ühiselt kultuurilisi sihte — on otsustanud tänavu suvel 19.—21. juunini kokku tulla Tallinnas Soome-Ugri II hariduskongressile, millest meie lugejaile jutustab rohkem „Vikerkaare“ järgmine number, mis pühendatud eriti sellele hõimkonna aatele.

Eesti nädal.

Õppigem kodumaa töösaadusi tarvitama!

L. S.

Iga rahva riikline iseseisvus oleneb tema majanduslisest tugevusest. Mida rohkem on rahval igasuguseid varasid kasutada, mida rikkam ta saaduste ja loodusvarade poolest, seda enam on tema tulevik kindlustatud.

Me teame ka, et riigi ning rahva majanduslise olukorra kindlustamiseks tuleb meil võimalikult rohkem kodumaa töösaadusi tarvitada ning võimalikult vähem kaupu sisse vedada välismailt. See on üks esimene ja tähtsam nõue rahva majanduslise olukorra tervendamise poliitikas.

Ei tohi kunagi unustada, et kodumaal kõiki elutarbeid valmistatakse ja et nende tarvitamine on iga kodaniku õiglane kohus. Meil on oma saapa- ja riidevabrikud, meil valmistatakse kõiksugu majariistu, elutarbeid, mis väljamaa kaubast võib olla paljugi paremad. Ja iseendale hääsoovilikkude kodumaapoegade ja -tütardena ei tohiks me endile kuidagi lubada väljamaalt kalli välisraha eest sisseveetud jalanõude ehk ülikonna tarvitamist.

Et kõiki kodanikke kodumaa kaupade tarvitamisele õhutada ja nende häädest omadustest õiget ja asjalikku pilti pakkuda ning arusaamist luua, selleks korraldatakse Tallinnas näitus-messe ajal 14.—21. juunini s. a. n. n. „Eesti nädal.“

„Eesti nädal“ kui niisugune on mõeldud kodumaa kaupade tutvustamiseks ning tema

ülesanne on kodumaa töösaadustele tarvitajate sekka teed rajada. Selle nädala puhul ehivad pea kõik Tallinna ärid oma vaateaknad ainult Eesti kaubaga, mis annab igaühele võimaluse kodumaa töösaadustega lähemalt tutvuneda. Ühes sellega korraldatakse ka linna haljasvööli ning näitusaias ümbruskonnas kodumaa kaupade üksikmüük. Päeval peetakse sellekohaseid kõnesid ning korraldatakse rongikäike, millest ka noored, meie tublide skoutidega eesotsas, osa võtavad. Ühtlasi võimaldatakse asjast huvitatud ekskursioonidele ja võib olla ka üksikutele vaba sissepääs vabrikutesse ning tehastesse, et igaühel võimalik oleks kodumaa saaduste valmistamisega lähemalt tutvuneda.

Meie peame „Eesti nädala“ heaks kordaminekuks kõik kaasa aitama. Tuleks iga-pidi aidata kodumaa kaupadele rohkem poolehoidjaid soetada ning nendele teed rajada tarvitajate sekka. Noortel on selleks mitu võimalust: võtta elavalt osa kõikidest rongikäikudest, soovitada oma sõbrale ja paremale seltsimehele ainult Eesti kaupu tarvitada ning paluda vanemalt, et nad neile ainult kodumaa valmistatud elutarbeid muretseksid.

Noor või vana — igaüks peab meeles pidama, et kodumaa kaupade tarvitamisega oled iseendale ja kogu rahvale kasulik.

Nr. 24.

Vastutav toimetaja: M. Nurmik.

1924.

Tegev toimetaja: J. Neggo-Vössokotsky.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Pikk tän. 2 (Päevaleht). Kõnetr. 17-96. Toimetuse kõnetunnid teisipäeviti, neljapäeviti ja reedeti kella 2—3.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja „Päevalehe“ tellimiste vastuvõtjad.

Tellimishind: kuus postiga 60 mk., veerandaastas 180 mk., poolaastas 360 mk., aastas 720 mk.

Üksik number 15 mk.

Ungari hümn.

Ferenc Kőlcsey järele Ants Oras.

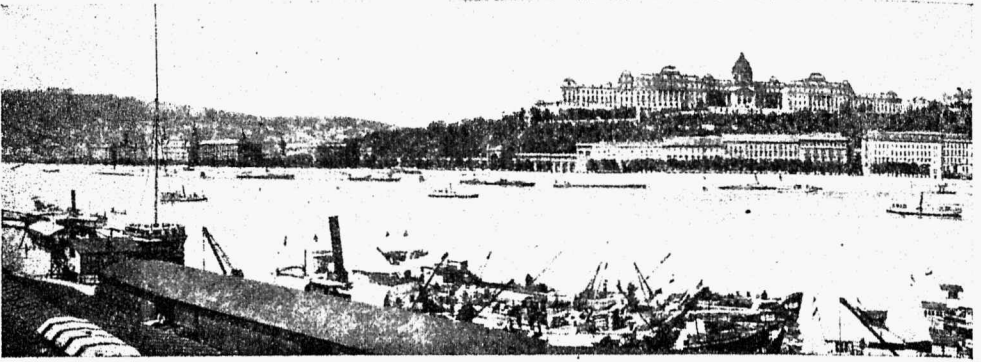
Issand, kaitse ungarlast,
rikkust, rõõmu anna,
vaenlasele võimsal käel
aita vastu panna.
Aita vaevast väsinut
õnnemaile sammu,
tuleviku maksnud ta
muistsel vaeval ammu.

Sa Karpaatidele töid
vanemate pere,
viljaväljad luhtavad
joonud nende vere,
seal kus Donau Tiszaga
lõikab kodupinna,
pojad vaprad püstitand
linna kõrval linna.

Õnnistanud kodumaad
rikkusel su vägi,
nõrgub kallist nektarit
Tokaj viinamägi.
Lehvind Türgi kantsidel
meie võitjalipud,
tunnud meie tugevust
Viini tornitipud.

Aga viha sütitas
meie patt su põue,
äratasid pilvedes
kärगतava kõue,
mongolite sõjaparv
taas me nurmi sõtkus,
Türgi ranga ikke all
uhke turi nõtkus.

Issand, aita ungarlast
raskest valupainest
päästa välja hädade
vintsutavast lainest.
Aita vaevast väsinut
õnnemaile sammu,
tuleviku maksnud ta
muistsel vaeval ammu.

Kuninglik loss.

UNGARI*).

Ajalooline ülevaade, „Vikerkaarele“ kirjutanud Dr. E. Virányi, Ungari keele lektor Tartu ülikoolis.

Heites pilgu Euroopa kaardile näeme umbes selle keskel südamekujulist maad. Kõrgete Karpaatide võimsad harud piiravad teda ja keskmist osa; Ungari madaliku, mis on lame kui laud, niisutavad suured jõed Doonau ja Tisza ühes oma arvurikaste harudega. See maa on magyaride oma, kes elasid kolme- kuni neljatuhande aasta eest koos soomesugu rahvastega Volga ja Kasma jõgede piirkonnas kui üks rahvas.

Kui Soomesugu rahvad põhjapoolle läksid, jäid magyarid veel Volga ääre. Tuhande ja mõnesaja aasta eest hakkasid rändama ka magyaride esivanemad — läänepoolle. Sageli tungisid neile kallale vaenulised rahvad. See oli rahvasterändamise aeg, kus rahvad, aetuiina tumedaist tundeist, hakkasid rändama ja otsima uut kodu endile, nagu linnud kevadel jäsügisel.

Nii räägivad vanad rahvajutud sellest rändamisest: magyaride tolleaegse vürsti naisel ei olnud last, ehk ta küll tahtis saada seda. Ühel ööl nägi ta imelist und. Ilmus unes kotkas ning ta nägi, et ta sülest voolas väike oja, mis suundus läänepoolle, saades ikka suuremaks ja suuremaks ning kadudes lõpuks kauguses võimsa jõena. Kotkas lendas ees, näidates teed jõele. Emese oli vürsti naise nimi, ta

on magyaride esivanem, ning esimene pool ta nimest tähendab Eesti keeles „ema“ ja teine pool on arvatavasti võrdne sõnaga „isa“. Kotkas, mille nimi Turul, on magyaride püha lind.

Preestrid seletasid seda und: Emese saavat poja, kes viib magyarid läänepoolle kaunile ja rahulikule maale. Laps sündiski ning talle pandi nimeks Almos (unest sündinud). Tõesti viis Almos rahva läänepoolle. Kaua kestis see rännak. Magyarid olid tol ajal hästikorraldatud ratsanikkude rahvas. Mehed sõitsid ratsa ees. Naised ja lapsed järgisid vankritega, kus oli rikkalik tagavara elamiseks tarvilikke aineid. Kõige taga järgisid sulastest aetud loomakarjad. See oli raske teekond, sest vahepääl tuli ette lahinguid, kus ratsanikud sõdurid pidid kaitsma oma perekondi ja varandust. Nii saabusid nad Ida-Karpaatide juure. Siin suri juba vanakssaanud Almos. Vürstiks valiti ta noor vahva poeg Arpád seitsmest magyaride juhust. Kõik lasid enda käest verd ühte sarve, veiniga segatult jõid seda ühes Arpádiga, vandudes igavest truudust temale ja ta järeltulijatele, ning Arpád omaltpoolt töötas hoolitseda alati ja ainult enda rahva eest. Nii hakkasid nad vallutama maad, mis on veel tänapäev magyaride maa. Neid oli umbes üks miljon arvult. Lühies säälelavaid slaavlasi võitsid nad tol ajal kaunis hõredalt asustatud maa. Magyarid ei olnud julmad endistele

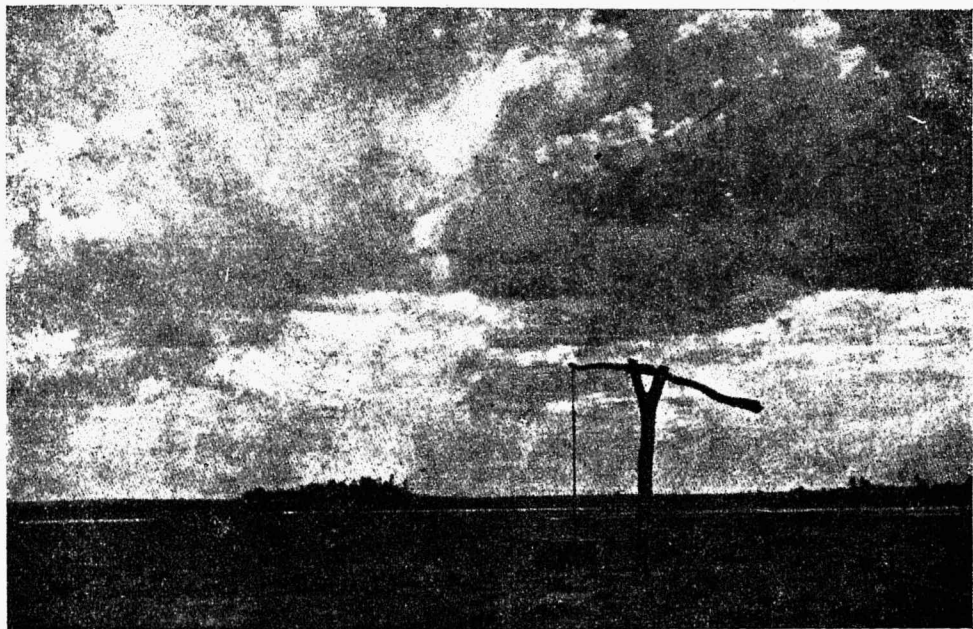
*) Tutvustame lugejaid meie hõimrahva, ungarlastega, kes Soome-Ungri II. hariduskongressi puhul meile külla tulevad.

elanikkudele, nad jagasid maa nendega ning kuna magyariid pärast käisid sõjakäikudel kaugemal Euroopas, harisid slaavlasted kodus põldu.

Umbes 896. aastal pääle Kristust oli terve Ungar Arpadi võimuses. Arpad võitis kodumaa ungarlastele, Tark ja vahva, karm halbadele, pehme häadele, sarnane oli Arpadi iseloom ja sarnasena jääb ta igaveseks näiteks Ungari mehest.

hiiglasuure Greeka rüütli, ning Greeka keiser oli sunnitud maksma suurt lunastusraha ungarlastele. Seesama Botond löi kuldväravasse (õieti vasksesse) Büzantsis nii suure lõhe, et võis säält kergesti läbi pugeda viieaastane laps.

Need sõjakäigud nõudsid palju verd. Läänepoolased mõtlesid välja lõpuks, kuidas kaitsta end Ungari eest, ning Saksamaal, Lechfeldi juures, said magyariid rän-

Maastik Ungari madalikult.

Tema surmale järgneva 100 aasta jooksul sundis rändrahva veri magyare ikka kaugemale ja kaugemale läänepoole tungima. Endi väledail hobustel tungisid nad igal kevadel Lääne-Euroopa, võitlesid säältsete rahvastega ning tulid alati tagasi rikkaliku saagiga. Saksamaal, Itaalias, rikkal Greekamaal käisid nad kõige meelsamini, kuid nad tungisid ka kuni Pürenei mäestikuni. Hobustega tegid nad teekondi, millesarnased praegu väsitavad on kiirrongilgi. Palju on järele jäänud jutustusj neist sõitudest mitte ükski magyariid seas, vaid ka välismaade kroonikais. Nii jutustatakse väikesest Ungari kangelasest, Botondist, kes surmas Büzantsis kahevõitlusel

gasti lüüa. See oli nii: kaks Saksa vürsti tülitseisid võimu pärast. Üks neist kutsus appi Ungari. Kangelane Lehel läkski, kuid ungarlaste saabudes Saksamaale olid mõlemad vürstid liitunud, ning astusid tühiselt Leheli vastu. Sarnase äraandmise tõttu kaotasid ungarlastel lahingu. Lehel langes vangi, ning nüüd, seistes enda kohtunikude ees, nägi ta äraandjat. Ta mõisteti surma, kuid lubati täita veel ta viimane soov. Lehel tahtis veel kord puhuda oma sõjapansinat. Seda lubati. Kurvalt kõlas kaeblik viis ning kaugel, kaugel lahinguväljal tõstis pääd mõni raskesti haavatud sõdur. Isegi kohtunikke liigutasid need kurvad helligid. Kuid olles lõpetanud mängu, löi Lehel

Turul-lind

pasunaga surnuks äraandja — vürsti, öeldes: „Mine mu eel ja teeni mind teises maailmas!“ See näitab, et vanad ungarlased uskusid tulevast elu ja uskusid, et surmatud vaenlased teenivad neid sääl. Veel tänapäev on näha ühes Ungari muuseumis Leheli pasun, millel on küljest ära tükk, mis olevat ära löödud vastu vaenlase pääd.

See paganlik elu ei võinud jätkuda enam. 1000. aasta ümber pääle Kristust elas Stephan, püha ja esimene Ungari kuningas. Ta töö oli suur ja raske: ta tõi enda rahva ristiusuliste rahvaste hulka, sai paavsti erilise toetuse osaliseks ja sellega hoidis enda rahvast suure hädaohu eest, sest kergesti oleks võinud võõrad rüütlid väevõimuga hakata ristiusku pääle sundima ning isegi rahvast orjastama. Sarnast õnnetust, kui juhtus Eesti rahvaga, ei juhtunud Ungaris, ning see näitab, kui kaugelenägevast muretses Stephan oma rahva eest. Olles valmis oma tööga, saatis ta ühe abti Rooma nõudma paavstilt õnnistust ja krooni. Parajasti oli paavstil valmis kroon, mis oli määratud Poola vürstile, kes oli sama töö teinud enda rahva hulgas, mis

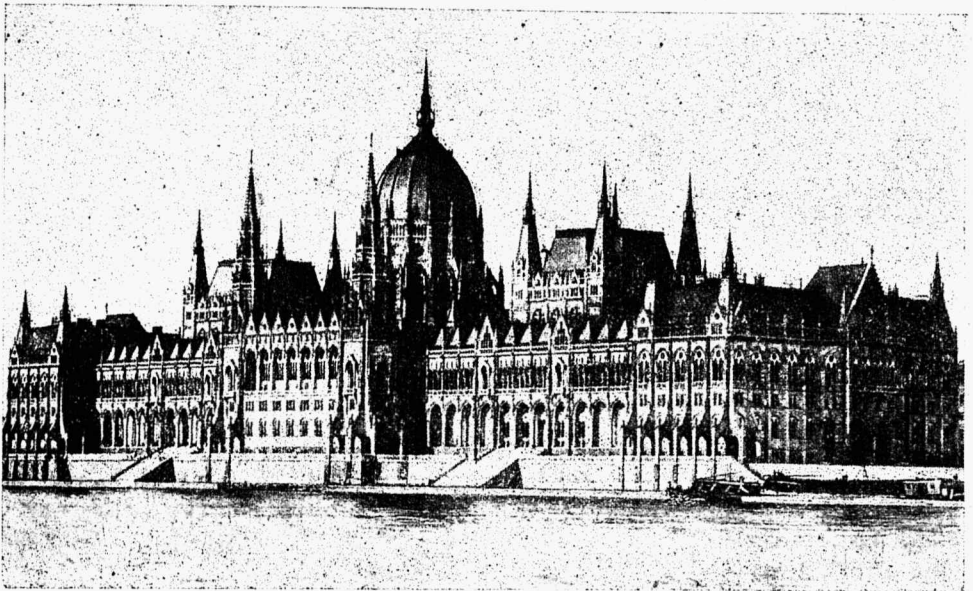
Stephangi. Kuid enne krooni üleandmist Poolale nägi paavst unes üht rauka, kes talle ütles: „Homme tulevad su juure ühe tundmatu rahva saadikud nõudma krooni enda valitsejale. Krooni, mis valmis on, pead sa andma neile, sest nende isand väärrib seda.“ Hämmastunult kuulis paavst hommikul, et olevat tulnud Ungari saadikud, ning ta andis krooni neile. Kuulates Stephani saadikuid oli ta nii vaimustatud, et hüüdis: „Mina olen apostlik, apostlite järeltulija, kuid Stephan on tõesti apostel!“

Stephan on Ungari riigi asutaja euroopalikus mõttes, ning praegu asub Ungar õieti alusel, mille ehitanud tema. Ta järeltulijad on jätkanud ta tööd, eriti 11. aastasaja lõpul Ladislaus Püha, kes on Ungari kuninga eeskuju. Arvurikkad jutustused temast tõestavad, kuidas asustas teda rahvas. Pää jäo pikem alamaist, kõige ilusam mees tervel maal, isamaa, ristiusu ja vaeste kaitsja — see oli Ladislaus. Jumal kaitses teda eriti. Ratsutades kord üksildases kohas, tungisid talle kallale vaenlased. Korraga, tema palve pääle, ilmub tema ja vaenlaste vahele suur lõhe. Tema janukannatavate sõdurite jaoks voolab vett kaljust, niisama ilmub hirvekari, kui parajasti ei ole temal sõjaväega midagi süüa. Surnuvanker tema surnukehaga hakanud ise liikuma. Ka hiljem kaitses ta oma rahvast: juba vara püstitati talle ausammas — Ladislaus hobuse seljas — linnas, kus ta maetud, (Nagyváradis). Kord tungisid vaenlased Ungari ning kuninga surnukeha tõusnud üles, istunud bronkshobuse selga ja tormanud lahingusse, vabastama oma rahvast. Alles kolme päeva pärast leidnud kirikuvaht surnukeha jälle kirstust.

Need vaenlased olid tatarlased, kes XIII aastasajal rüüstasid tervet maad. Häda ja viletsus kestsid maal kaks aastat. Kaunid kirikud ja linnad põletati, inimesed põgenesid metsadesse ja elasid sääl kui loomad. Kuningas Béla IV põgenes ühest õnnetust lahingust. Esiteks oli ta varjul ühe Saksa vürsti juures, ning sääl rööviti talt Arpádi perekonna varandused ja isegi Püha Stephani kroon. Kuid Béla tuli tagasi enda maale ja ehitas ta jälle üles. Ta oli teine Ungari asutaja ja tema töö, võib olla, oli kõige raskem!

Kuid XIV aastasaja algusest tabas suur õnnetus Ungari rahvast. Suri välja Arpadi sugu, kes oli 400 aasta kestel annud Ungarile tarku ja vahvaid kuningaid. Stephani krooni ja ühes sellega rikast maad piüüdsid nüüd saada võõrad valitsejatesood. Sest Ungaris ei tähenda kroon ainult kuninga võimu. Ta tähendab koos rahvast ja kuningat. Maa ei kuulu kuningale; ta kuulub esimese kuninga pühale kroonile, ning krooni austatakse tõepoolest enam kui kuninga isikut. Mis töötasid vastastikku Arpad ja

Ludvig Suure ajal, siis peksab tugevasti nende süda, iseäranis tänapäev, kus Ungari kaotanud $\frac{2}{3}$ Arpadist võidetud kodumaast. Ka teadused, kunstid ja majandus olid hääl järjel. See ei ole ka ime, sest Ludvig Suur ei ole asjata saanud rahvalt nime Suur. Mida Ludvigis peab kõigest enam hindama, on tema suur armastus oma venna Andrea-se vastu. See oli abielus ühe Neapoli printsessiga ning pidi saama Neapoli kuningaks. Kuid see naine, Johanna, ei armastanud teda ning kuritegijad inimesed tapsid noore,

Parlament.

seitse rahvajuhiti: aukartus valitseja ees ja hoolitsemine rahva eest — see on kestnud läbi Ungari 1000-aastase ajaloo.

Kuid siiski sai Ungari Prantsuse Anjou soost, Anjou soo Neapoli harust mõned kuningad, mis olid väga rahva südame järele. Kuninga Róbert Karli ajal oli riik väga jõukas, tugev ja ka välismaal väga lugupeetud. Tema poja Ludvig Suure ajal saavutas Ungari suurima vägevuse, mille ta omanud seni. Mitte üksi Ungari ei olnud Ludvigi käes, vaid ka suur osa Balkani poolsaarest ja Poola. Balti merest Musta mereni valitses Ungari kuningas ja kui Ungari lapsed õpivad oma kodumaa ajalugu

süütu Ungari vürsti, kui ta jahil oli. Kuuldes seda, vihastas Ludvig ja algas sõjakäiku Itaaliasse. Öieti ei tahtnud ta maid võita, kuid ta vahvad sõdurid saavutasid Itaalias kaks võitu ning ta esitaja valitses Neapolis. Ludvig tahtis karistada süüdlasi, kuid kahjuks ei saanud ta teha seda, sest paavst, kes oleks pidanud toetama teda ta õiglastes piüüdeis, toetas, Ludvigi võimu kartes, patust Johannat ja selle patuseid sõpru. Sel sõjakäigul lasi Ludvig sõjaväe ees kanda musta lippu, mille ühele küljele oli maalitud vürst Andrea kahvatu näo-pilt, teisele küljele — verine mõök. Itaalias näitas kuningas Ludvig kord ka oma

isiklikku vahvust. Üks noor sõdur kukkus oma hobust jootes vette ja hakkas uppuma. Kuningas nägi seda, kargas vette ja päästis ise surmast noormehe. Sarnane kuningas pidi muidugi kõige soojemat armastust äratama rahvas nagu seda on ungarlased, kes alati kõrgesti hinnanud isiklikku vaprust.

Juba Ludvigi ajal teatati hädaohust, mis lähenes idast ning mis hiljem sai väga kardetavaks kogu ristiusku maailmale ning esimeses järjekorras Ungarile: türklaste edasitungimine. XV aastasajast pääle kaitses enda hooliks jäetud Ungari oma verega tervet Lääne-Euroopa tsivilisatsiooni. XV aastasaja keskel oli **Johann Hunyady**, see Jumala saadetud väejuht, kes suutis takistada seda hädaohu ning isegi pääle tungida türklastele. Temal õnnestas türklasi peaaegu välja tõrjuda Euroopast. Kuid ta ei saanud toetust teistelt ristiusu riikidelt ning pidi tagasi pöörama. Temal oli tege mist kardetava vastasega: Mohamed II. Konstantinopoli vallutajaga ja suurepärase väejuhatajaga, kelle käsutada oli lõpmatu palju muhamediusulisi rahvaid Aasias. Ta rääkis: „Nagu on taevas üks Jumal, nii tahan olla mina ainus valitseja maa pääl“. Siiski kaitses **Johann Hunyady** aastal 1457 hiilgavalt ta vastu Belgradi kindlust, mis kuulus Ungarile keskajal (praegu Jugoslaavia pealinn). Katoliku kirikus helisevad kellad alati kell 12. See on paavst Callixtus III korraldus, et mälestada Hunyady võitu! Kibe oli võitlus Belgradi pärast (Ungari keeles Nándorfehérvár). Peaaegu oleks üks türklane kindluse külge püstitanud lipu poolkuu ja hobusesabaga võidumärgiks. Seda nähes tormasid türklased viimast korda kindlusele kallale. Kuid üks Ungari kangelane haaras türklase ja tahtis alla tõugata. See ei õnnestanud. Siis võttis ta türklase ümbert kinni ja kargas ühes temaga sügavusse. Oma surmaga kindlustas ta võidu Hunyadyle. Sarnastest ennastohverdavatest kangelastegudest on Ungari ajalugu rikas.

Hunyady oli ainult riigivalitseja Ungaris. Kuid tema poeg, **Mathias**, valiti kuningaks ning valitses XV aastasaja teisel poolel. Pääle Ludvig Suure on **Mathias Corvini** aeg kõige hiilgavam Ungari aja-

loos. Teda nimetab rahvas õiglaseks. Veel täna püsib kõnekään: surnud on kuningas **Mathias**, surnud on õiglus! Tundmatuna käis ta ümber maal ja kus ta nägi, et tugevad tegid liiga nõrkadele, sinna ilmus ta pärast kuninglikus hiilguses, et võtta vastutusele ülekohtuseid. Tema pilk ehmatas kord nii üht Türgi saadikut, et see ära unustas, mis ta pidi kõnelema. **Mathias** armastas vapraid inimesi ja tasus ka lihtsatele inimestele. Nii oli tema väejuht **Paul Kinizi** lihtne mõldrisell. Ükskord palunud kuningas juua ühe veski juures. Kinizi tõi veekruusi raskel veskikivil ja **Mathias** võttis poisi kohe endaga. Kinizi võitles vaprasti türklaste vastu ühes oma kuningaga. Jutustatakse, Kinizi tantsinud ühe lahingu lõpul, hoides hammastes ja kummaski käes türklast. Ka sakslaste vastu võitles **Mathias**. Kord oli ta suletud oma ungarlastega Breslau kindlusesse. Riidetud kui talupoeg läks **Mathias** vaenlaste laagrisse, vaatas järele kõik, tuli rahulikult tagasi ja võitiski. Teinekord hiilis ta Türgi sultani telgini, ning pärast kasutas õnnelikult kogutud teateid. Vapper kuningas, kes veel oma elu lõpul vallutas uhke Viini, oli ka teaduse ja kunstide toetaja. Ta elas oma suurepärase lossis Budas kunstnikkude, preestrite ja väejuhtide seas. Kuulus oli ta raamatukogu, mida hüüti **Corvina**'ks, eriti raamatute rikkalikkude ilustuste poolest.

Kahjuks hävitati kuningas **Mathias** töö. Talle järgnesid nõrgemad kuningad. Aastal 1526 suri õnnetus lahingus **Mohácsi** juures türklastega võideldes 20-aastane **Ludvig II** ning ühes temaga suri tugev, kuulus keskaja Ungari. Maa lagunes kolmeks osaks: Ida-Ungari, s. t. Transsylvania, elas veel kaks aastasada kui iseseisev Ungari vürstiriik. Maa keskmist osa valitsesid türklased. Põhja- ja läänepoolse osa sai võõras Habsburgide sugu. Õieti kutsusid neid ungarlased, et need aitaksid võitluses türklaste vastu. Seda ei sündinud, Habsburgid tulid kui vaenlased. Türklaste vastu ükski oleks suutnud Ungari veel võidelda. Nüüd tuli kurb aeg, kus nad pidid võitlema oma isamaa pärast türklaste vastu ja oma poliitilise ning kultuurilise iseseisvuse pärast enda kuningate vastu. XVI ja

XVII aastasada olid rasked ajad, ning sääl näeme hulga näiteid, kuidas ungarlased ohverdasid endid isamaa- ja vabadusarmastusest, olgu nad aristokraadid või lihtalupojad.

Ei unusta ungarlased iialgi, kuidas aastal 1552 kangelane Stephan Dobò kaitsis Egeri kindlust 2000 mehega Ahmed ja Ali pasha 80.000 türklase vastu. Ümberpiiramise alates aetas ta välisele kindlusmüürile kirstu ja kaks oda, märgiks: kas võit või surm! Ning ta võitis, sest naised, isegi nõrgad tüdrukud aitasid teda. Tulise vee, keeva tõrva ja suurte kividega ootasid nad kallaletoormavaid türklasi ning loopisid neile kaela. Ööd kui päevad aitasid nad mehi müüride parandusel, hoolitsesid haigete sõdurite eest, ning lõpuks pidid türklased häbiga taganema. Niisama kangekaelselt võitlesid ungarlased Habsburgidega. Siin mängis suurt osa usuküsimus. Habsburgid tahtsid XVI aastasajal peaaegu täiesti protestantlikeks saanud Ungari teha „vaeseks ja katoliiklikeks“, et saaks valitseda sääl ilma takistusega. Transylvaania vürstid — maa, kus esimeseks kogu maailmas anti säädus usuvabaduse kohta — nagu Bocskay (kelle kuu seisab Genfis Kalvini oma kõrval!) Gabriel Bethlen, Georg Rákóczy, Nicolaus Lvinyi, luuletaja ja väejuht, algasid võitlust protestantismi eest, mõttega: ühendada jälle Ungari, vabastada ta türklastest ja Habsburgidest. Nad olid ettevaatlikud mehed ja töötasid vähe aeglaselt, kuid plaanikindlalt. Võõras surve läks ikka kangemaks ning XVII aastasaja lõpul algas vabadusvõitlus, esiteks krahv Imre Thököly juhatusel, pärast juhatas vürst Franz Rákóczy II. See oli „kuruc-labanc“ ilm.*) Rákóczy oli kõige rikkam mees Ungaris, ning ta ohverdas oma varanduse selleks, et võideldaks „Jumalaga vabaduse eest“. Vaatamata hulga võitude pääle ei saavutanud ta

Franz Rákóczy.

oma sihti, sest liig suur olj vaenlaste ülivõim, ning kaugel isamaast, Rodostos Marmara mere ääres, lõppes ta õilne elu. Enam kui 150 aastat puhkas ta võõras mullas, enne kui Habsburgid (kes omal ajal saatsid ta äraandjana maalt välja) lubasid tagasi koju tuua ta põrmu. Kuruc-kangelaste tänuilukud järeltulijad, kogu Ungari, võttis härduses vastu õilse vürsti ja ta kaaslaste põrmu.

... Kahjuks puhkavad Rákóczy, Thököly ja teised Kassa linnas, maaosas, kus valitsevad praegu tshehhid, kes ei ole iialgi elanud Ungaris! Kui ei jätkunud 200 aastast, et kustutada mälestust vürst Rákóczy hiilgavaist kangelastegudest ja palavast isamaa-armastusest ungarlaste mälust — siis mõjutab orjastatud maaosas puhkav vürst nüüd veel teravamini järeltulijaid, annab eeskujuga, kuidas võidelda Jumalaga vabaduse eest, ehk küll juba teiste abinõudega!

Pääle Rákóczy, XVIII aastasajal rahunes Ungari rahvas. Ta oli väsinud. Maria Theresia, ta poeg Joseph II, Habsburgide soost, arvasid, nüüd on tulnud paras aeg,

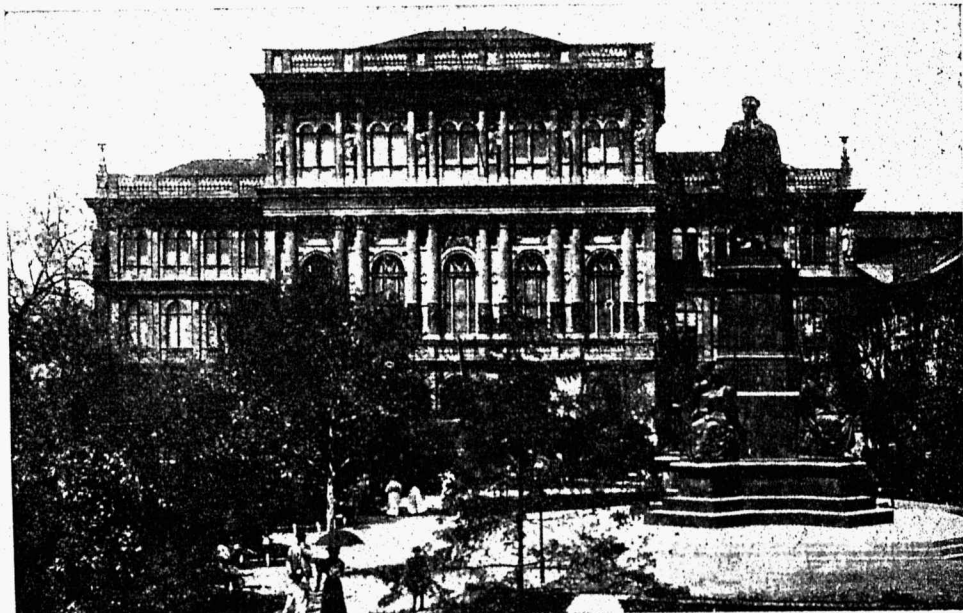
*) „Kuruc“ tuleb ladina sõnast crux = rist. Ristikäikudel, hiljem vabadussõdades, kandsid Ungari sõdurid rinnal punast ristil. „Labanc“ tuleb Saksa sõnast Laufhans, sest Saksa sõdur (Hans) jooksis (laufen = jooksmine), kui Ungari ratsanikud ilmusid.

et saksastada Ungarit! See ei õnnestunud.

Kirjanikud ei jätnud võitlust. Georg Bessenycy, Franz Kazinczy algasid kirjanduslikku tegevust XVIII aastaja lõpul ning sellele järgnes XIX aastajal Ungari poliitiline ja majandusline tõus. Ootamatu kiirusega arenes Ungari 1848. aastani. Riigimehi, nagu Stephan Szèchenyi, „kõige suurem ungarlane“, Ungari Teaduste Akadeemia ja hulga majan-

tõfi piitsutas omaaja põhesid ning sai aegamööda vabadusvõitluse luuletajaks. 1848—9 — need arvud on kindlasti vajutatud Iga ungarlase mälusse. Moodne, vennalik vaherkord kõigi rahvaste ja inimeste vahel kuningas Stephani krooni mail, Saksa Habsburgide soo äraajamine, parem, inimlikum tulevik — seda tahtis 15. märts 1848 a., eesotsas sarnaste nimedega kui Kossuth ja Petöfi.

Austria sõjaväed tahtsid sumbutada se-

Teaduste akadeemia.

dualiste ettevõtete asutajat, tuleb siin nimetada esimeses järjes. Szèchenyi oli see, kes ütles sõnad: „Ungarit ei olnud, Ungari saab“. Ta tahtis teha maa esiteks rikkaks, siis vabaks. Selles oli ta vastupidisel seisukohal ühele kõigi aegade suuremaist riigimeestest Ludvig Kossuthile, kes soovis esiteks vabadust. Kui suur oli Kossuth, selgub sellest, et praegu veel ootavad läbiviimist paljud ta mõtted. Ta nägi väga kaugemale tulevikku. Sel ajal arenes ka kirjandus, ilmusid luuletajad nagu Michael Vörösmarty, kes näitas Ungari hiilgavat minevikku, et äratada rahvustunnet. Luuletaja Alexander Pe-

da liikumist. Hiilgav sõjakäik vabastas neist terve Ungari. Kuid Vene keiser tuli appi Austriale — ja kõik oli kadunud. Ungari isamaalased pandi vangi, saadeti ära maalt või poodi. Ungari linnas Aradis hukati ühel päeval — 6. oktoobril 1849 — 13 kindralit. Aradi hütiti Ungari Kolgataks ning seda päeva — Ungari suurt reedet — pühitseti viimaste aastateni suurepäraselt. Nüüd on Arad kahjuks võõra võimu all ja jälle Kolgata.

Rasked olid ajad päale 1849. Kuid valitseja nägi, et ta ei saa valitseda rahvast ilma rahvata, Riigimees Franz Deák, „isamaa tark“, lepitas Habsburgid rahvaga.

ning aastal 1867 krooniti Franz Joseph I Ungari kuningaks. Palju aitas selleks kaasa kuninganna Elisabeth, naine, kes palju kannatanud ning kes selle tõttu paremini kui ta mees mõistis paljukannatanud Ungari rahvast. Võivad mööduda ajad, kuid Ungari rahvas ei unusta õilist kuningannat Elisabethi, kes aitas kord kuivatada tal pi-saraid.

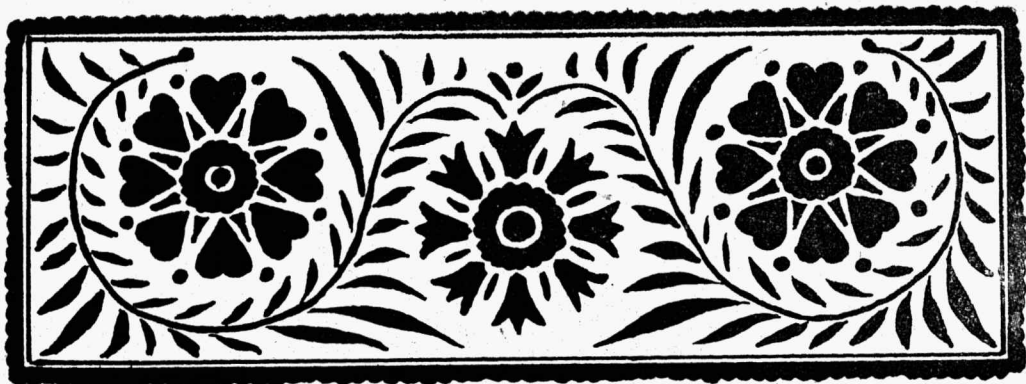
Aeg 1867 ilmasõjani oli aeg, mida ungarlased kasutasid tublisti. Seni nad elasid üks käsi mõõga, teine adra juures. Nüüd sai valitsevaks mõtteks töö. Karpaatide kaevandustest saadi kulda ja hõbedat, kuid ka rauda ja süsi, mis aitasid luua tööstuse. Karpaatide ürgmetsad muretsesid puid määratud hulgal ning puumüük ja tööstus said tähtsaks teguriks Ungari rikastamises. Kuid kõige tähtsamad olid põllumajanduse saadused. Puszta on surnud, sääl kus enne oli näha ainult mõni üksik ratsaniik, liiguvad nüüd kiired raudteerongid. Puszta on saanud Ungari viljaaidaks ning isegi väljamaale vedada jätkub säält. Imeilus on praegu maikuus puszta, Ungari madalik. Rukis, kaer j. m. on juba kasvunud kaunis kõrgeks; meie silm näeb ainult suurt rohelist merd, mida siin ja sääl ilustavad rukkililled, kukemagnad või teised värvirikkad lilled. Peetri-Pauli päevast (29. juunist) algab lõikus ning kaks kuud töötab Ungari põllumees päevad kui ööd põlul. Eriti tänapäev peab ungarlane palju töötama, sest viimases sõjas langesid sajad tuhanded Ungari poegi, palju raha

ohverdati, ning tasuks selle eest võeti Ungarilt $\frac{2}{3}$ maad, mis vallutas vürst Arpád. Puuduvad puud, raud ja teised ained, ning hästiarenenud Ungari tööstus on raskest seisukorras. Mis saadakse viljamüügist, selle peab ära andma puude eest, et lastel oleks soe talvel ning et isad saaksid tööl käia vabrikuis.

Sel ajal kui vennasrahvas eestlased said vabaks, saabusid kurvad päevad ungarlastele, meile, kellel oli õnn elama jääda vabal maal, ning veel halvemad neile, kes peavad elama võõraile kuuluval maal. Lapsed, kes käivad koolis sääl, ei tohi teada, kes oli Arpád ning kes olid paljud teised kangelased Ungari minevikust. Võõrad tüüranid rüüstasid nende kangelaste mälestusmärgid.

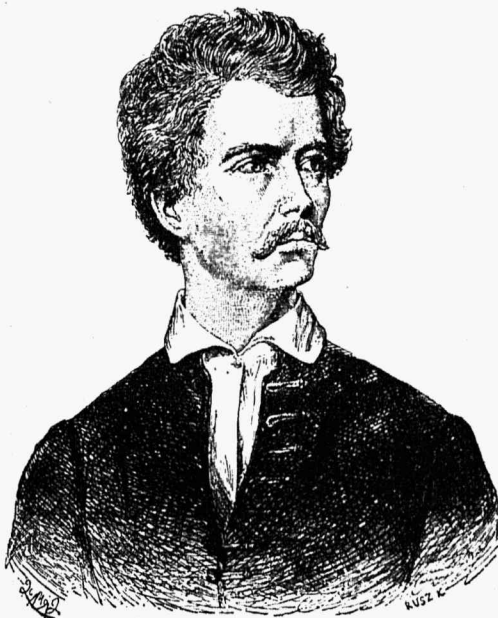
Kuid Ungari kultuur on kõrgelt arenenud ning on seotud ka kõige vähema külaga. Seda kultuuri ei vii edasi ükski neli ülikooli, hulk keskkoole, muuseume, kunstikogusid, teaduslikud ja kirjanduslikud ringkonnad; vaid kõige suurema ohvrimeelsusega ehitatakse äravõetud aladele koolid, sest vanad koolid võeti neilt. Ei keegi suuda hävitada vanade kui ka noorte ungarlaste südames igatsust Arpádi maa ja rahva ühenduse järele. Poolringina piiravad puszta vägevad Karpaatid, kaitstes kangekaelselt seda. Ka Ungari rahvas on kangekaelne, muidu oleks ta kadunud 1000 aasta kestel. Ning täna-seil mustil survepäevil mäletab Ungari rahvas paremini kui ialgi enne riigimehe Stephan Széchenyi sõnu:

„Ungarit ei olnud, Ungari saab!“

ALEXANDER PETÖFI

(1823—1849).

Petöfi Sándor

Surnud peaaegu lapsena lahinguväljal oma isamaa vabaduse eest, tapetud kasakaist. Kuid mis ta saavutanud luuletajana, kindlustab talle igavese elu.

Ta sündis lihtsaist vanemaist: isa oli lihunik, ema lihtne talunaine. Keset Ungarit, keset puszta sündis Petöfi ning kui luuletaja on ta puszta laulik, keegi ei tunne paremini puszta kaunidust kui tema. Kuid ta ei olnud ainult looduseilu laulik, vaid armsad olid talle ka vanemad ning

isamaa ja selle armastuse väljenduseks leidis ta sõnu, milliseid võib leida ainult sarnane suur luuletaja, kui oli seda Petöfi. Petöfi ei hābenenud oma lihtsaid vanemaid, nad jäävad igavesti elama endi poja luuletusis. Avameelsus, lihtsus, mehisus, hāāsüdamlikkus — olid Petöfi iseloomujooned, mis alati tõmbavad külge ning alati on huvitavad. Kartmatult avaldas ta omi arvamisi võimuneeste vigade kohta ning piirita julgusega kannustas ta oma rahvast võitlusse vabaduse eest. Kui tulid rasked võitluspäevad, jättes ta oma noore, armastatud naise ning läks lahinguväljale, niisama kui ta vana isagi. Petöfi oli mees, kes oli alati valmis surema oma vaadete eest. Ungari kangelaste pärlikroonis on Petöfi pärl, mis kiirgab kõige heledamini. Petöfi luule käsitab inimese saatuse küsimusi sündimisest surmani. Palju ta elas läbi, palju aimas ette. Kõige tabavam sõna Petöfi kohta on: ta oli laps, lihtne, puhas, hāā laps. Kõige palavamini armastatud vanemate ja isamaa laps. Vist ükski luuletaja ei ole osanud paremini väljendada vanemate- ja isamaa-armastust.

Liigitavad on Petöfi luuletused, milles avaldub ta venmaarmastus. Ning kõige kõrgemat arenemist osutab ta and luuletusis, kus ta laulab inimeste vennlusest ja vabadusest. Lõpmata armastas Petöfi puszta, kus ta sündis, ning kogu loodust. Lõpmata armastas ta oma rahvast ning tervet inimsugu.

Üks mõte piinab...

Aleksander Petõfi järele K. E. Sõõt.

Üks mõte piinab murega:
Vast tuleb voodis sureda,
et tarbetult ja lootuseta nõrkeb vaim,
kui vaglast aetud, närtsind lilletaim,
ja üksiktoa pimedas ma pikkamisi
kustun
tahi kombel, söeks mustun.

Oh Jumal, kuule minu palve häält:
Nii ära lase kaduda mind ilma päält!
Ma olla tahaks puu, et mida pikne
tabaks
ja maru murdev põrmu rabaks,
ma olla tahaks mägestiku kalju,
et purustada võiks mind kõue, kär-
gatav ja valju...

Kui ikkest väsinud kõik orjastatud
rahvad
on öösel ärrganud kord, vahvad,
ja läevad võitlusse, lipp punane käib
ees
ning seda ehtimas on püha tees:

„Maa ilma vabaduse eest!“
See kutsub igat meest
ning kaugele kostab hüüd ida ja lääne
kaarele,
mis türanni viib võitluse haarele:
Sääl langeks ma vägimehena,
verise välja ehena.

Valgub mu veri noor muru sõõmus,
kostab siis hää veel mu viimses rõõmus,
hää, mida neelaku verine võitlus,
mõõkade möll ja lahingu sõitlus.

Mind jäetakse maha sinna,
sõda kuid mürtsudes üle pinna
edasi tormab võidul,
hobuse kapjade sõidul
purunen mina, kuid matuse ajal
ühisel suurel leinakajal —
mustalt looritud lipp käib eel —
kantakse minugi korjus teel
hauda, kus maetakse võitluse riisus
sinu eest langenud mehed, sa püha
maailma priius!

Laulik.

Ungari keelest Aleksander Petõfi järele Harry Jannsen.

Nagu lillelaas
lauliku süda!
Kummardab ilu lätte,
loob, koob,
ilmutab õisi,
õnnistab teisi,
kuni tal enesel
valusad, õelad
okasõelad
viimati jäävad kätte.

Nagu liblikas
lauliku hing!
lilleaasal ta valvab,
muigates, tuigates,
ilu õhkudes,
kuni ta tiibu
lõhkudes
liblika õdra
hinge nõdra
okasõel surnuks salvab.

(„Eesti Posttrühe“ kalender, 1878.)

LUDVIG KOSSUTH (1802—1894).

„Meie isa Kossuth“ — nii nimetab teda praegu iga ungarlane. Ta oli poliitikamees, kes tahtis anda uue kuju vanale Ungarile, et ta ei hukuks ilalgi, et „kord ei võidaks pörguvärvavad Ungarit“, teisest küljest võitles ta Habsburgide soo hirmuvalitsuse vastu. Muidugi vangistati, kuid need aastad kasutas ta õppimiseks. Pääle 1840. a. oli

ta vastasrinna, uuendus- ja vabadusliikumise juht Ungari parlamendis. 1848. a. tulid võitlused. Võit oli Kossuthi. Moodustati esimene Ungari vastutav ministeerium. Kossuthi kava ootas läbiviimist, kuid keiser Viinis kadestas Ungari vabadust. Järgnes kuulsusriikas kuid õnnetu 1848—9. a. a. võitlus. Kui prohvet õhutas rahvast Kossuthi. Asjata. Lõpuks pidi ta põgenema. Türgimaal, Inglismaal, Ameerikas võeti teda suurepäraselt vastu. Ta ingliskeelseid kõnesid tsiteeritakse õpiraamatuis veel praegu kui eeskujulikke. Igalpool kaitses ta Ungari huvisid. Hiljem läks ta Itaaliasse ning katkus kangelase Garibaldi'ga vabastada Ungarit Habsburgide ja Austria käest. Kahjuks ei õnnestanud see nii kui ta tahtis. Ta elas surmani Torinos, Itaalias. Alati külastasid ta maja ungarlased ning mis tegi või mõtles vana Kossuth Torinos, oli teada Doonau ja Tisza kallastel. On üks laul: ungarlane nutab Tisza kaldal adra kõrval; ka Kossuth nutab; kuid lootus kergib:

Ära nuta, ära nuta, Kossuth Lajos,

Su isamaa saab vabaduse.

Tänapäev on osa isamaad vaba. Teine osa ei ole vaba, sest unustati Kossuthi 1849. aasta poliitika. Kuid meie usume, et Kossuth ilmub jälle mõtteisse!

STEPHAN SZÉCHENYI (1792—1860).

Tema oli kolmas Ungari ärkamisaja suur mees majanduse alal. Olles pärit aristokraatlikust perekonnast, sai ta hää kasvatus. Ta võttis osa sõjakäikudest Napoleoni vastu. Reisis palju Euroopas, eriti Inglismaal. Kõik, mis ta nägi ja õppis väljamaal, kasutas ta oma isamaa käekäigu tõstmiseks. Esimeseks suureks teoks oli tal Ungari Teaduste Akadeemia asutamine (1825), milleks ta ohverdas aastase sissetuleku oma mõisatest. Siis hakkas ta kirjastama raamatuid, milles ta seletas kaubanduse ja tööstuse ja hoolsa töö tähtsust. Ungari jõgede korraldamine, laevasõit neli, hobuste jooksuvõistlused hääde hobuste kasvatamiseks, esimene kivisild

Budapestis üle Doonau, majandusliste ühingute, kultuuriliste ühingute, Ungari Rahvusteatri asutamine päällinnas — need on ta saavutused, mis põhjustasid, et teda, krahv Stephan Széchenyi't, hüütakse „kõige suuremaks ungarlaseks“.

Aastal 1848 oli ta esimene Ungari ministeeriumi liige. Pääle vabadusvõitlust mõjus rahva raske saatuse nii rõhuvalt temasse, et ta pidi minema nõdrameelsete haigemaija. Siit veel kippus ta ägedalt kallale Habsburgide poliitikale Ungaris. Muidugi ähvardati teda karistusega ning „kõige suurem ungarlane“ lõpetas oma elu revolvrüpauguga.

SAAGA VALGEST HOBUSEST.

Dr. E. Virányi.

Ungarlased jõudsid oma rännakul Karpaati mägestiku harjani ning võtsid pika puhkuse siin. Siinsamas tehti leping, mille järele vürst Arpád ja rahvas vastastikku kohustusid võitma maa Karpaatide taga, mille ilust, viljakusest ning rikkusest nad olid kuulnud nii palju.

Juba varemini välja saadetud sala-kuulajad teatasid Arpádile, et kõige suurem valitseja, keda nad kohtasid tundmatul maal, on üks slaavi vürst, nimega Svatoplug. Nad rahustasid Arpádi ja tema kangelasi, ei maksivat karta teda, sest kindlasti olevat ungarlased tugevamad Svatoplugi rahvast.

Kuid Arpád kui järelemõtlik, ettevaatlik mees, ei tahtnud pimesi alata sõda. Peeti nõu, kuidas vallutada maa, sest rõõmustavad teated erutasid nii vanu kui noori, nii et iga silmapilk olid valmis kõik edasi tormama võidurikkasse võitlusse.

Nõupidamisel rahvaesitajad ja vürst Arpád otsustasid: võita Svatoplug. Otsiti välja kõige ilusam, lumi-valge hobune. Sarnast hobust eriti hinnati ungarlaste juures ning paganlikul jumalateenistuses preestrid (tal-tos) ohverdasid sarnasele „vanale jumalale, magyariide jumalale“, pääle selle sõjajumalale. Nüüd Arpád tahtis selle hobuse (kinkida Svatoplugile erilise tähelepanu märgina. Juure lisati veel kuldsed päitsed ja tore, rikkalikult ilustatud sadul. Kutsuti ette vapper ning tark ungarlane, kangelane Kusid, ning tehti talle ülesandeks viia päitsete ja sadulaga varustatud hobune Svatoplugile, sooviga, ta andku valge hobuse eest peotäis musta mulda, kuldsete päitsete eest kimp rohelist rohtu ning rikkalikult ilustatud sadula eest kiivritäis vett mõnest oma maa jõest.

Kusid täitis truult, mis kästi teha. Svatoplug oli juba kuulnud magya-

ride tulekust ning oli suures mures. Kui suur oli nüüd ta rõõm, kui ilmus magyariide vürsti saadik väärtusliku kingiga! Ta isegi naeris Arpádi lihtsate soovide üle ning lubas Kusidile kaasa võtta niipalju mulda, rohtu ja vett, kui ta tahab. Kusid tänas Svatoplugi luba eest. Ta täitis Arpádi käsu ning läks siis tagasi oma sõjaväe juure. Arpád ja rahvajuhid vaatlesid mulda, maitsetes rohtu ning proovisid vett — ning neis tekkis vääramatu soov, ei, tahtmine vallutada selle maa. Nad mõtlesid: „Must muld toidab meid, rohi saab toiduks meie hobustele ning suurepärase vesi neis jõgedes annab rikkalikku saaki meie kaluritele.“ Nad otsustasid kasta musta mulda, rohelist aasu ja valgeid jõgesid oma verrega, kuid siiski omandada selle maa. Selle töotusega sidusid magyariid igaveseks ended oma isamaaga, sest sellest ajast voolas nende punane veri „puszta“ rohelistele aasadele ja segines jõgede selge veega. Sellepärast on Ungari värvid: punane-valge-roheline.

Nüüd läkitas Arpád teist korda saadiku Svatoplugi juure, käsuga, ta andku nüüd maa ungarlastele, sest valge hobuse, kuldsete päitsete ja toreda sadula eest olevat ta müünud maa Arpádile. Kuuldes seda vihastas Svatoplug hirmsasti. Kohe ta käskis: lüüa surnuks valge hobune ja matta musta mulda, peita kuldsed päitsed rohelistesse rohtu ja visata kallist sadul Doonausse. Nüüd ei tahtnud ta enam midagi kuulda sõprusest ning ähvardas kallale tungida Arpádile ja hävitada terve ta rahva. Saadik tagasi tulles teatas kõigest oma valitsejale. Arpád kogus kohe enda vaprad kangelased ja tormas kui väik Karpaatide harjalt alla madalikku, kus teda Svatoplug ootas oma slaavlastega. Esimeses lahingus juba Arpádi kangelased näitasid

endid kauni maa väärilistena, mida nad vallutada otsustanud. Arpadi võit oli täielik. Svatoplug hukkus. Põgenedes hüppas ta Doonausse ja uppus sinna.

Nii võitis Arpad enda rahvale ning selle järeltulijatele kauni Ungari. Kui

ka tappis slaavi vürst valge hobuse, kuid esimeses lahingus valatud verest tõusid kangelased, kes 1000 aasta kestel kaitsesid oma kodumaad vanade magyaride isamaa-armastusega. Valge hobune on võrdkuju, kuid valatud veri on tõde!

Püha Peetrus ja mesilased.

Ungari muinasjutt.

Kord oma maapäälisel rännakul käis Jeesus Kristus Püha Peetrusega. Kui nad nii lähevad, ütleb Püha Peetrus Jeesus Kristusele:

„On ikka ilus asi Jumal olla!“

„Mispärast, Peetrus?“ küsib talt Kristus.

„Aidata lesknaisi, vaeslapsi; tasuda hääde tegusid, karistada kurje. Jumala eest! Kui mina seda võiksin, ei oleks ühtki paha inimest maakeral!“

Vaevalt oli Püha Peetrus oma kõne lõpetanud, sääl vaatab Jeesus ümber, silmab ühel väikesel noorel võsul mesilaspere; ta ütleb Peetrusele:

„Mine, Peetrus! Püta see parv oma kübarasse, me võtame ta enesega kaasa; kes teab, vahest võime seda kasulikult tarvitada.“

Peetrus läheb väikese puu^l alla, pühib

mesilaspärve oma kübarasse; aga et neid palju oli, heitis üks hunnik ta käele.

Kandis siis kübarat mesilasperega. Korraga pistis üks mesilane oma nõela ta käesse; Peetrus karjatab valust ja viskab kõik maha.

„Mis viga, Peetrus?“ küsib talt Jeesus Kristus. „Mis sa tegid?“

„Ah, kurat võtku, mesilaspere! Kuidas üks mesilane minu kätt nõelas!“

„Miks ei otsinud sa seda välja, kes sind nõelas.“

„Jah, kui ma seda oleksin võinud!“ ütleb Peetrus, „nad on ju nii sarnased kui lääts läätsuga.“

„Näed sa, Peetrus,“ ütleb temale Jeesus Kristus, „kui sina Jumal oleksid, teeksid sa samuti; kui inimestest üks patustaks, oleksid sa valmis selle ühe pärast palju ilmsüütuid kannatada laskma.“

Georg Fröschel. Tõlk. A. V.

Öösel oli Bobby „Jupiter“il, sest Tientsinis ei leidunud kohast korterit troonipärijale. Teisel hommikul vara algas reis Pekingi poole.

Asekuningas oli saatnud karavani, mis pidi viima nad kahe päevaga Pekingi. Ning päikesetõusu ajal oli Bobby väikese kuid tugeva Hiina hobuse seljas, ning tema kõrval ratsutasid kindral Cuning ja doktor Grollmann. Neile järgis kaameli seljas Finn, kuna Henry istus härjavankril voori eesotsas, mis vedas pakke ja kinke Hiina keisrile. Lõpuks järgis veel pool kompaniid madruseid hobuste seljas. Nende eesotsas sõitis Humbert Fellowful, kes nüüd pääle prillide oli varustatud paari kannus- tega, kuna muud muutust ta ülikonnas ei olnud.

Karavani saatis auvahtidena Siniste Lip- pude ratsaeskadron. Need olid esimesed Hiina sõdurid, keda nägi Bobby. Nad kand- sid põlvini küüüinivat öösärgi taolist kuube ja selle pääl varrukatega sinist kuube. Sini- sed püksid olid topitud neil madalaisse viit- saabastesse, kuna kübaraid ehtisid orava- sabad. Sõdurite ees kanti sinist lippu. Sõ- jariistadeks olid nooled ja vibud, kusjuures hoiti vibu vasakus ja ratsutid paremas käes. Nooltekastid rippusid üle õla, kuna mõõgad olid kinnitatud sadulate külge paremal pool. Pääle selle oli igal sõduril veel lehvik ja hirmsaid nägusid täis maalitud kilp.

Kindral Cuning tegi kahtleva näo, kui Bobby sadulasse ronis. Bobby ei olnud õppinud ratsutamist ning ka Henry ei õpe- tanud talle seda. Kuid ta oli osav pois- s ning see läks paremini kui võis oodata. Muide liikus karavan kõik aeg tasa, sest hirmus halb tee ei lubanud enam. Selle- pärast püsis Bobby vaprana ning istus tei- sel päeval juba kaunis kindlasti sadulas. Esimesel päeval oli küll valu kõigis liikmeis

ja mitte ainult liikmeis. Ta ei arvanud, et hobune on nii rahutu iste ning oli arvanud ratsutamise olevat hoopis mõnusama asja, kuid viimaks lõppes ka ränk ratsutamine läbi ühetoonilise, tasase maa, millel ei paist- nud ühtki puud ega pöösast.

Teise päeva päälelõunal läks liikumine auklisel teel ikka elavamaks. Tuhanded jalakäijad, pakikandjad, ratsanikud eeslitel ning kaamelitel tungisid edasi, karjudes, tõe- gates, rutates. Ning korraga kerkisid vastu loojenevat päikest ähvardavalt ja mustalt Pekingi müürid.

Bobby peatas hobuse ning iseära- lik aukartuse tunne läbistas ta. Ta seisis igivana linna ees, ning oli, võib olla, esimene eurooplane, kes sõitis läbi selle värava, et näha Hiina kei- srit. Tema, väike pois Liverpooli vaeste- linnaosast, oli tulnud, et tervitada kui oma- sugust neljasajamiljonilise rahva valitsejat — mis juhtuks, kui pettus ei õnnesta, kui keiser saab teada, et ta ei ole õige prints? Hirmus oleks ta kättemaks! Külma värin käis üle Bobby ning tahtmata läks ta käsi tasku, kus oli ta vana müts. Siis andis ta kannuseid hobusele ning sõitis edasi nii kii- resti, et teised jõudsid järele suure vae- vaga.

„Meie oleme sihil, Kuninglik Kõrgus,“ ütles arst, kui nad jälle ratsutasid kõrvuti. „Miks on Kuninglik Kõrgus nii mõtteis?“

„Ma ei tea,“ vastas Bobby tasa.

„Mitte karta, väike prints!“ ütles üks rõõmus hääl ta seljataga. „Mina juba vaa- tan, et teile keegi midagi ei teeks!“

See oli Finn, kes traavis kaameli seljas ja Bobbyle säält ülalt naeris. Bobby noku- tas talle tänulikult pääd. Oli hää teada enda läheduses kedagi, kes oli vaeste vane- mate laps.

Nüüd olid nad üsna linnamüüri lähedal,

Avanes lai värav, mille kohal asus torn kolmekordse katusega. Sinna väravasse kadusid rändajad, nagu neelaks neid sünk avaus. Kuid äkki inimestevool peatus, põrkas tagasi ning taganes mõlemale poole riisipõldudele. Kõrvulukustava müraga tormas väravast välja salk ratsanikke, eesotsas muusikakoor, mis tegi kummalistel pasunail, trummidel ja viledel põrgulikku muusikat. Orkestri järele ilmusid Rohelise Lipu ratsanikud väikestel hobustel, velkides oma odade, vibude ja lippudega, kübarail linnusuled. Kui viirastuskari tormasid nad lagedale mustast avausest, moodustasid poolsõõri Bobby ees ning seisis liikumata paigal korraga.

Ka inglaste karavan jäi seisma ning kapten Woolsey vaatles isegi murega metsikut ratsasalka, mille kavatsused olid teadmata. Nii möödus tiik aega. Siis eraldus poolsõõri keskel üks igivana hiinlane poni seljas kaheksa teenija saatel ja sõitis Bobby poole. Ta kandis kõige suuremat aumärki, mille võib anda Hiina keiser: kollasest siidist ratsakuube. Rinnal ning seljas oli tal ümmargune kilp, millele oli tikitud ninasarvik, ja kübaral kandis ta rubiini.

„Esimesejärgu sõjaväelane-mandariin,“ ütles doktor Grollmann, „vist Pekingi kuberner“.

Väike kõhetu vanamees ronis maha sadulalt, kummardas kolm korda Bobby ees ning ütles väga pika ja keerulise tervituse keisri nimel. Tema ülesanne olevat saata võõrast kuningapoega rahulikku taevalossi — nii nimetas ta keiserlikku lossi. Bobby saatjad saavad eluaseme Pekingis.

Viimseid sõnu tõlgilt kuuldes kohkus Bobby. Ta pöördus kiiresti kapten Woolsey poole ja ütles: „See peab vist tähendama, et teid lahutatakse minust?“

„Seda ei või mõeldagi, Kuninglik Kõrgus. Meie ei lahku teie juurest,“ vastas kapten.

Vähe rahustatult tänas Bobby Hiina kubernerit. Siis säadsid ratsanikud endid jälle ritta ja oma müriseva muusika saatel sõitsid tagasi linna. Bobby kannustas oma hobust ja sõitis neile järele, kapten Woolsey ja doktor püüsid ta kõrval. Nii sõitis tüüri-mehe poeg Bobby Croft Pekingi.

Tumedalt kõlasid ta hobuse kabjalöögid röögatus graniidist võlvialuses. Võlvialu-

sest läbi saanud, nägi Bobby enda ees lailavate tulede merd. Linnamüür ei olnud päris majade lähedal, vaid tema ja linna vahel oli suur, lage väli. Sellel ööseti muidu nii tühjal ja õudsel väljal seisis nüüd sajad tuhanded inimesi, mehi ja naisi, pää pää küljes kinni, ning igahel oli käes kirju paberlatern, milles põles hele tuli. Oma keisri käsul olid nad ilmunud, et vastu võtta võõrast kuningapoega. Punase kumana peegeldus see imestustäratav ilutulesti taevas.

Keiserliku ihukaitseväge ratsanikkude järele sõitis Bobby linna poole läbi selle voo-gava, leegitseva, sädeleva tuledemere. Juba ilmuski esimene linnatänav. Ka siin võtsid neid vastu heledad rohelised, punased ja sinised tuled. Madalate puumajade vahel sõelusid hiinlased oma laternatega, lahtis-test akendest rippusid kirjud tuled, lamedail katuseäärtel põlesid nad ning isegi majade ees seisvate puude vahel sädelesid nad.

Siiamaani ei olnud Bobby Hiinas näinud ühtegi imedest, mida ta lootnud näha. Nüüd oli käes üks ime. Abinõu, millega ta saavutati, oli lihtne. Terve aparaat koosnes inimestest ja väikestest tuledest, kuid tagajärg oli hämmastav. See oli arv, määratu, jalustrabav arv, mis mõjus.

Samm sammu järele sõitis Bobby läbi selle sädeleva mere, tummalt seisis kollaste inimeste hulgad, viibates laternatega pää kohal. Bobbyl liikus kõik silmade ees. Tal oli, kui oleks ta jälle merel, kui sõidaks voogaval, hiilgaval merel. Liikumatu, tumeda läikega vaatasid hiinlaste silmad ta väikest, sirget kuju hobusel.

Nüüd kerkis ta ette uus müür, keiserliku lossi müür, mis eraldab lossi linnast. Avanes kitsas uks siledas, mustas seinas. Selle kõrval kaks kõrget tõrvikutesammast, mis laotasid heledat, loitvat valgust ta süngele praole. Aeglaselt lähenes Bobby oma väravale, mida hiinlased hüüavad Igavese Rahu Väravaks. Juba tahtis ta päälle viimast tagasiheidetud pilku sundida hobust üle läve, kui ta korraga peatus.

Keiserlik ratsavägi, mis sõitis ees, tõrjus rahva värava eest kõrvale. Tummalt istusid ratsanikud oma väikestel hobustel ning vaatasid Bobby poole, kes tohtis astuda lossi. Miks võõras prints ei sõitnud edasi, miks peatas ta hobuse? Tumm imestus

paistis hiinlaste silmis. Miks kargas valge poiss maha hobuse seljast?

Lossi värava kõrval, sileda müüri ääres seisid üks vanem hall mees kulunud merimeheriideis, mis kõnelesid pikkadest sõitudest ja suurest tööst. Ta sinised silmad vaatasid uudishimulikult poisi poole, keda ta küll ei näinud hästi hämaras tõrvikutevalguses, kuid kellest ta teadis, et see oli tema kuninganna väike poeg. Päältvaataja oli Inglise merimees, keda juhus oli toonud

Pekingi, kus ta nüüd ainsa eurooplasega päält vaatas oma maa troonipärija sõitu.

Bobby vaatas meest. Ta kummardas üle oma hobuse kaela ja vaatas veel korra merimehe päivitunud, kortsus nägu ja rõõmuhüüe tungis tal rimast. Ta hüppas maha hobuse seljast ja haaras vaesel, halvasti riietatud merimehel kaela ümbert kinni. Hiinlased tardusid imestusest, ja kapten Woolsey ning doktor Grollmann kargasid hämmastuses sadulast. (Järgneb.)

KUIDAS LINNUD PESI EHTAVAD.

Ainete! L. V.

2

Meie k ä b i l i n d, kes okasmetsas elutseb, ei jää vilditöös teistest maha oma saamatu noka tõttu, mis rohkem on käbide avamiseks kui pesaehituseks. Kõrge kuuse ehk männi otsas mõistab ta soodsa oksa pääl raod nii kunstlikult üksteisest läbi põimida ning sambla ja lehtedega täita, et sellest mõnus ase saab. Et pesa saaks vastupidavam, kleebib ta tema vaiguga, mida puude küljest nokaga lahti kisub. Kuid vaevalt juhtume leidma mõne käbilinnu pesa, sest harilikult valib ta ikka seesuguse oksa, mis kaetud teisest ülerippuvast.

Astume edasi lehtpuumetsa sügavusse ning silmitseme pahklast tamme, sihvakat saart ja leppa, siis pole meil tarvis kaua otsida, et üllatada v i n d i p a a r i ta tööil. Juba paastukuul algab emalind pesaehitust, milleks tarvitab sammalt, nõtkeid väänkasve, ämbliku võrke ning villa, lisades juure saarepuu koore raasukesi. Pesa põhja katab vint sambla ja villaga, eelistab siiski hobusejõhvi, mida ta reegliparaselt ringi säeb.

Niisama kui vint ehitab ka o h a k a l i n d, lõbus kirevkuuemees, kes puuris aralt ümber lendab, vabaduses aga oma hõimele virkuses järele ei anna.

Vildimeistrite liiki kuuluvad veel kanepilind, peoleo j. t.

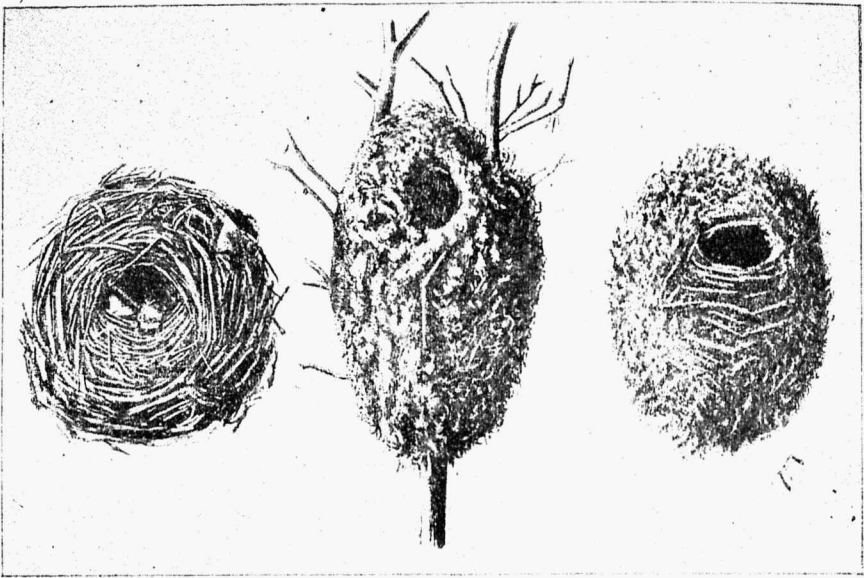
Kena on näha tillukesi meistreid taluõuedel mõnd tarvilist kõrrekest, villatombukest ehk tõugu pesa, mida eriti ohakalind töötarbeks eelistab, otsimas ning midagi leides, rõõmsa vidinaga seda noka vahel ära viimas.

Müüri-seppade ja vildimeistrite juurest astume nüüd palmitsejate ning korvipunujate juure.

Kes ei tunneks meile igal aastaajal truuksjäävat suurt musta ronka, ja ometi teavad vähesed, kui osav korvipunuja ta on. Kõvust kaseraagest ja kibuvitsaoksist valmistab ta korvi, millega tal ühegi

Kukkurtihaste pesa.

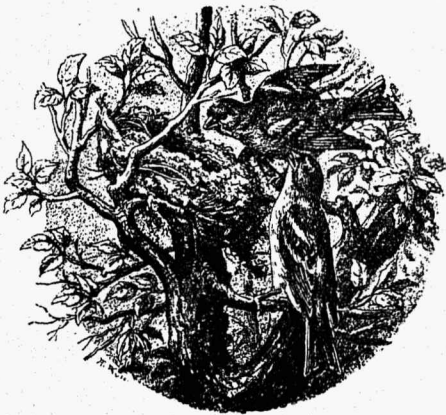
1) Tõldsepp-linnu (*Ficedula rufa*) pesa (Dr. F. Wiedemann). 2) Tihase munakujuline mugav kodu. 3) Käbliku pehme pesake.

elukutselise korvipunuja ees tarvis pole häbeneda. Korv, mis nii korrapäraselt tehtud, täidetakse villa, karva ja rohuvartega, et elumaja võib õigusega lugeda mugavamaks.

Ronga alaline kaaslane, eriti talveväljel, on külvi- ehk mustvares, kes pesa punub sarnaselt

rongale. Kuna aga viimane üksiklasena pesa ehitamiseks üksiku puu valib, eelistab vares sõprust ja seltskonda, ning seepärast leiame sageli üheainsa puu otsas kümme kuni kaksteistkümme varesepesa.

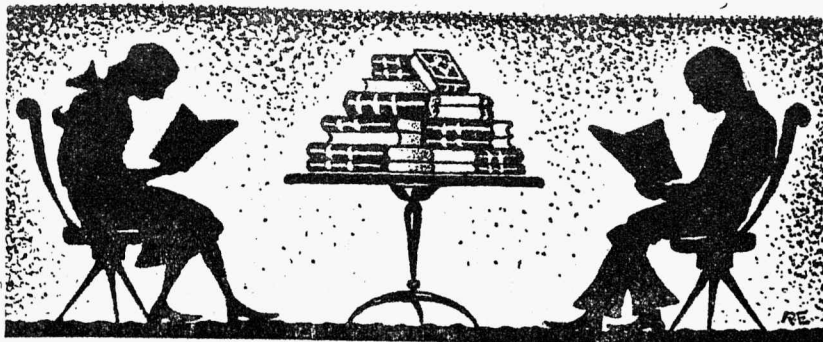
Suursugusemalt riietatud ja uhkem punumameister kui ronk ja vares on pasknäär, suur hallikas-punane sulekrooniga lind. Rõõm on jälgida ta tegevust. Olles kokku otsinud tarvilise arvu punumismaterjali, tõmbab ta iga üksiku rao korraks läbi noka, nagu proovides selle soodust ja sitkust. Nüüd põimitakse nad üksteisest läbi äärmise osavusega, tarvitades sõlmimiseks kanarbiikku ja heinakõrsi. Kui pesakese vorm kõvust oksist valmis, lendab vähe kolmakas lind maa pääle ning kaevab osavasti maa seest peenikesi juuri, mida pesa vooderdamiseks tarvitab.

Vindi paar pesaehitamistööil.

(Järgneb.)

NOORSOOKIRJANDUS 1923. A.

Ülevaade. Eduard Männik.

3

II

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühises kirjastas läinud aastal eriti palju lasteraamatuid, ühtlasi andes välja ka lasteajakirja „Laste Rõõm“ ning noorte ajakirja „Vikerkaar“. Siinkohal pole minu ülesandeks hinnata üksikasjaliselt nende ajakirjade väärtust, kuid vaevalt on lähemal aastakümnel meil võimalik paremaid noorsoo- ning laste-ajakirju kirjastada, eriti veel nüüd, kus noorteajakiri muudeti nädalajakirjaks. Ja sellena on nimetatud kirjastusühisusel kõige suurem teene meie noorsoo- ja lastekirjanduse edendamise suhtes.

Oleks nimetamise väärt veel enne jõulu ilmunud Wilhelm Buschi „Vallatused ja riukad“, (tõlk. Endor Tendor), mis sisaldavad huvitavaid pildilugusid, ühes luuletustega. Puht trükitehniliselt on see väljaanne juba teatav saavutus meie oludes, sest päale mõninga kirjandusliku ajakirja pole ükski väljaanne meil küündunud nii hääde trükitehniliste väljaanneteni.

Buschi „Vallatused ja riukad“ sisaldavad kuus naljakat pildilugu: Ahv ja kingsepapoiss, Nutsik, Kärbes, Moondus, Eesli sõit ning Kelgusõit. Värvilised reproduktioonid võimaldavad tungida Buschi terava joonistusvõimeni ning nautida neid

imekoomilisi joonistus-juhtumusi, milliseid on noored imetlenud igal ajal. Kõige kenamana ning mitmekesisemana tunduvad „Eesli sõit“ ja „Kelgusõit“, kuna ka „Ahv ja kingsepapoiss“ ning „Kärbes“ naljakalt mõjuvad. „Eesli sõidus“ argneb juhtumine tädi pojast, kes täditütardele soovib enda ratsasõidu oskust näidata ja selle tagajärjel naljakaid juhtumusi esile kutsub. „Kelgusõit“ on samuti imekena ja alles süvenemisel võib tungida Buschi peenemaitse lisse huumori. Näitena olgu „Kelgusõidust“ viimane pilt, kus kelgutajad igaüks ise suunas lähevad, Kuigi pääsüüdlane on kelgupoiss, kannatas õpetaja siiski kõige rohkem selle all ja ta lahku purustatud mütsi ning katkise sabakuuega. Teises suunas läheb jahimees, natuke maad järel kõnnib koer ja hoiab suus õpetaja sabakuue siilu, mille ta selle kuue küljest rebis. Ja lähemal süvenemisel võib leida palju sarnaseid humoristlikke detaile.

Mainitud kirjastusel ilmus ka läinud aastal kaks noorsoo raamatut: M. Twain — „Prints ja kerjus“ (tõlk. A. Oras ja A. Viidik) ning F. Cooperi „Nahksuka jutud“ I indiaani lugu. T. E. K.-Ü. on ka varematel aastatel laste- ning noorsoo-raamatuid kirjastanud ja neist võiks tähtsamaid

Mark Twain.

nimetada: G Galina „Väikesed rõõmud ja mured“ (tõlk. E. Jõgi), K. A. Hindry „Journart Jauramite“ kolm väljaannet, J. Lattik „Minu kodust“ jne. Käesolevad kaks noorsoo-raamatut on eriti tervitatud noorte poolt, kes innuga süvenevad nende lugemisse.

„Prints ja kerjus“ kirjutajaks on sama autor, kes „Tom Sawyeri imelikud juhtumusedki“ kirjutab. Sellega on eestistatud oleviku parema noorsoo-kirjaniku kaks raamatut, mis võimaldavad juba teataval määral tutvunemist suurima humoristi — Mark Twainiga. Esimene raamat „Tom Sawyeri juhtumused“, oli rajatud pääasjalikult imelikkudele-naljakatele juhtumustele, kuna „Prints ja kerjus“ ennem kuivatoonilise mõjub. Kohati on ta traagikoomiline ja mõjub sellena lugejatesse.

Mark Twain kuulub maailma suuremate humoristide hulka ja tema isiku ümber liigub päris anekdootide lämm. Mark Twain, õige nimega Samuel Janghorne Clemens (Klemmns), sündis 30. nov. 1835 Floridas. Juba varakult andus

ta rännakutele, käies paljudes kohtades, olles ka Ameerikas, Mississipi ääres jne., pidades mitmesuguseid ametid, alates kütist ja mustatöolisest kuni ajalehtede reporterini. 1862—1865 oli ta ühe suurema ajalehe redaktor, siis läks ta reporterina San-Franziscosse. Rännates mitmel pool, vaadates teravnägijana igalpool asju ja varustatud hää humorandega — väljendas seda esimeses teoses aastal 1867, mille päälkiri oli „The celebrated jumping frog“. Hiljem rändas Egiptusse ning Palestiinasse, avaldas tihti raamatuid ja sai võrdlemisi vähese ajaga populaarseimaks maailmakirjanikuks. Viis aastat päale esimese raamatu ilmumist (1872) müüdi ta raamat „Roughiniti“ üheksa kuu jooksul 91.000 eksemplaaris. See oli kuulmatu menu, päälegi tolleaegsetes raamatuturu oludes ja olevikus, kus raamatu müümise tingimised hästi paranenud, on nii suure trüki läbimüümist võrdlemisi vähe juhtunud. Eriti sai kuulsaks „Tom Sawyeri juhtumused“, mis kahes väljaandes ilmusid. Mark Twain on oma mõningatele jutustustele („Prints ja kerjus“ jne.) draama vormi loonud, kuid sellena pole nad kaugeltki nii suure menu osaliseks saanud.

Kuigi „Prints ja kerjus“ Twaini parematest raamatutest pole, on ta twainilikult osavasti ja fantaasirikalt kirjutatud. Kogu lugu juhtub selle tõttu, et Tom Cant ja Edward Tudor, Inglismaa kuninga Henry VIII poeg, ära vahetuvad ja traagikoomilisse olukorda satuvad. Kuigi Edward Tudor on riietatud kerjuspoisikesse ülikonda, omab ta siiski õuekondlastele, eriti printsidelle omast käskivust ning julgust, mille tõttu teda nõdrameelseks peetakse, sest keegi ei arva, et kerjuse riietes kuningas peitub, kuigi ta seda ise tõendab. Selle vastu ei oma Tom mingisuguseid õuekondlikke oskusi, mida aga arstid seletavad printsi mälestusvõime kaotamisega, sest keegi ei

tea ümbervahetamisest midagi. Lõpuks harjub Tom kuningliku eluga, näitab isegi kohtumõistmise juures teravmeelsust, mille eest rahvas teda eriti õnnistab, sest ta pehmen-
dab Henry VIII säädusi, mis rahvale rasked kanda.

Selle vastu elab õige prints Edward kerjuspoisi riietes õige viletsat elu ja ta katsed enda autoriteeti maksma panna ebaõnnestuvad. Lõpuks leiab ta endale sõduris Miles Hendonis kaitsja, kes ka ise saatuse poolt sellega nuheldud, et ülekohtune vend temalt varanduse ning mõrjsja varastanud. Vaevade ja hädade pääle vaatamata jääb Edward au-
saks, ei alistu kaaslaste sundustele ja ainult Miles Hendon saab tema sõbraks. Ent kroonimispäeval, mil Walesi printsi kuningaks krooni-
takse, saavutab Edward jälle tagasi

oma seisuse ja Tom on nõus temale andma, mille tõttu ta „kuninga hoo-
lealuse“ tiitli omandab. Ja Edward Tudorist saab hää valitseja, sest ta on rahva seas elanud, tema hädasid tunnud ja vabastab rahva isa karmi-
dest säädustest. Kuid neile, kes talle elus hädad tegid, kingib ta autiitleid, ent need, kes temale ja Miles Hen-
donile halba tegid, said teenitud karistuse.

„Prints ja kerjus“ on paljudele vi-
kerkaarlastele tuntud, sest 1922. aastal ilmus ta „Vikerkaares“. Kuigi oled seda raamatut juba kord luge-
nud, tahad teda ikka ning ikka uuesti lugeda, uuesti neid imelikke kohti meele tuletada ja kaasa elada kahe poisikese isevärki olukorda. Ja sel-
lepärast soovitan „Prints ja kerjust“ igale noorele, sest ta on raamatu-
test, mis ei vanane ajajooksul.

MALE.

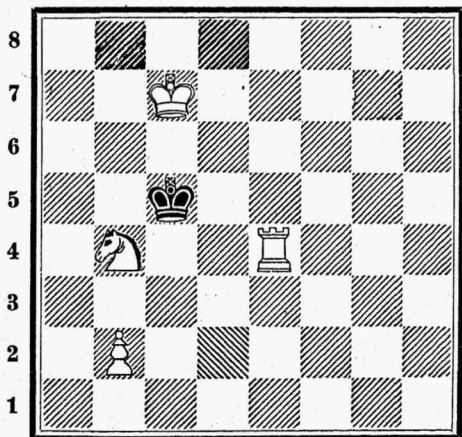
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 23.

Kokku säädnud Dr. L. Lazarus.

Mustad.

A B C D E F G H

Valged.

Valged: K c7, V e4, R b4, S b2.

Mustad: K c5.

Valged algavad ja annavad matt kolme sammuga.

Ülesande nr. 18 lahendus.

Valged võtavad oma viimase sammu 1 b2 — b4 tagasi ja käivad siis 1. b 2 — b3 annab matt.

Ülesanded.

Saladusline arv.

Otsitakse üht kuuekohalist arvu. Tema tundemärgid on järgmised:

Kui esimene number lõpu asetada, siis muutub arv kolmekordseks.

Kui viimane number ette tuua, siis muutub arv viiekordseks.

Kui esimesed kaks numbrit lõpu viia, siis muutub arv kahekordseks.

Kui viimased kaks numbrit ette tuua, siis suureneb arv neljakordseks.

Kui esimesed kolm numbrit lõpu viia, siis suureneb arv kuuekordseks.

Kui...

Kuues „kui“ arvake ise välja. — Mis-
sugune arv see on? J. Kg.

Muusikaülesanne.

Mi, sol, fa, la, re. Antud nootidest iga ühest üks täht võtta, nii et nad ühe Eesti komponisti nimi välja annaksid. J. Kg.

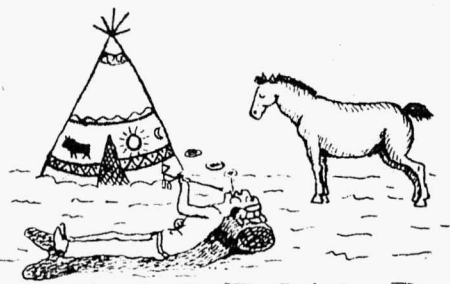
Lõbus lehekülg.

Kurblugu Metsik-Läänes.

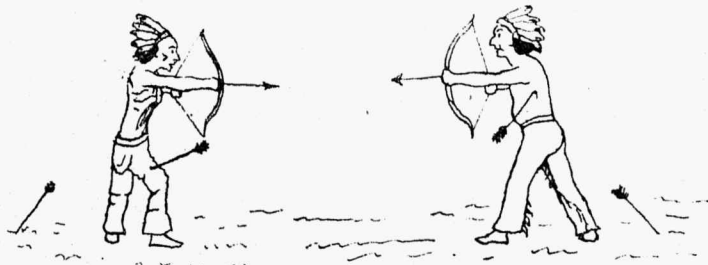
I.

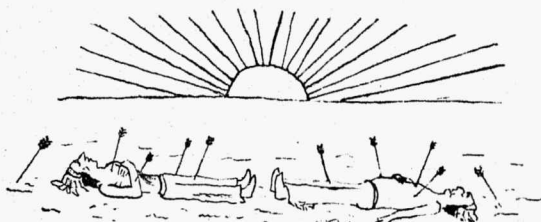
„Kehv Varblane“ oli vaene.
Sellepärast olid nad vaenlased.

„Paks Kotkas“ oli rikas.

Õhtupoole astusid nad harilikult kahevõitlusse.

Pärast võitlust puhkasid nad harilikult — sest nad olid väsinud.

Kord aga tuli „Kehvale Varblasele“ pähe õnnelik mõte kuidas vaenlasest lahti saada. Ööpimeduses hakkas ta auku kaevama —

Hommikul asus ta peidupaika sama tee ääres, kus „Paks Kotkas“ mööda sõitis jahile. — „Paks Kotkas“ ilmus parajal ajal.

„Kehv Varblane“ laskis noole „Paksu Kotka“ külje sisse ning laskis jalga suure kiirusega teatud suunas.

(Järgneb.)